

Ako právnické think tanky poskytujú, alebo zlyhávajú v poskytovaní znalosti vládam v krajinách strednej a východnej Európy?

ZISTENIA, ODPORÚČANIA, OSVEDČENÉ POSTUPY

Dobrá správa vecí verejných vyžaduje premyslené rozhodovanie založené na faktoch. Právnické think tanky môžu zohrávať významnú úlohu v oblasti práva, politik a verejnej diskusie. Správy zo šiestich krajín strednej a východnej Európy potvrdzujú, že napriek lokálnym rozdielom, čelia tieto organizácie podobným výzvam, ktoré sa týkajú vzťahu medzi nimi a vládami. Tento dokument predkladá spoločné závery spracované právnickými think tankami, ich osvedčené postupy a odporúčania. Odporúčania musia byť aplikované s prihliadnutím na kontext, ktorý sa môže v jednotlivých krajinách do veľkej miery meniť (napr. v „neliberálnych demokraciách“ má vláda tendenciu systematicky ignorovať/útočiť na liberálne think tanky).

Úvod

Právnické think tanky (PTT) môžu zohrávať významnú úlohu pri poskytovaní expertízy a poznania vláde (v celom texte pod pojmom „vláda“ rozumieme výkonnú moc aj zákonodarné orgány na lokálnej, národnej a medzinárodnej úrovni). Stupeň a model spolupráce medzi think tankami a vládou patrí do sféry politiky. Politickí činitelia s rozhodovacou právomocou si vyberajú ich vlastné dôveryhodné zdroje expertízy.

Tento dokument prináša perspektívu vybraných PTT v šiestich krajinách z regiónu, ktorý ašpiruje k liberálnym demokratickým hodnotám. Tieto krajiny sa líšia jednak vládami, ale aj v politickej kultúre, v ktorej think tanky fungujú. V posledných rokoch sme boli svedkami politických zmien a mnohé PTT zažili v ich vzťahoch s vládami zásadnú zmenu. Napríklad, po Majdane v roku 2014, prechádza Ukrajina procesom transformačných snáh a vláda pritom do značnej miery čerpá z poznatkov rôznych think tankov. V Českej republike, Moldavsku a Slovenskej republike sú liberálne think tanky zapojené do tvorby politik. Až donedávna tomu tak bolo aj v prípade Maďarska a Poľska. Toto úsilie rozoberáme v sekcii Osvedčené postupy, v správach jednotlivých krajín a v porovnávacej správe (ktorá je dostupná on-line na inpris.pl).

V súčasnosti je model liberálnej demokracie v Maďarsku a Poľsku vystavený skúške (niečo podobné sa začína diať

v Moldavsku a na Slovensku). To sa odráža nielen na tom, že PTT prestávajú byť pre vlády zdrojom expertízy, ale – čo je dôležitejšie – predstava spolupráce s nezávislými organizáciami nie je v súlade s vládou politikou. Napätie sa rozširuje nad rámec všeobecnej nedôvery k odborníkom aj na organizácie, ich zamestnancov, ako na verejných nepriateľov. Vlády argumentujú tým, že ich demokratický mandát ich oprávňuje nielen na transformáciu základných politik, ale menia všeobecný model účasti občianskej spoločnosti na spravovaní krajiny.

Pre liberálne think tanky to prináša dilemy. Vnímajú, že hodnoty ako demokracia, rovnosť, zásady právneho štátu a rešpekt k ľudským právam, ktoré sú základom ich činnosti, sú pod útokom rovnako ako samotné organizácie a zamestnanci (napr. v médiách, ktoré sú kontrolované vládou). Dilemou ostáva, či si môžu dovoliť záväzok k týmto hodnotám, ak by to malo ovplyvniť výsledky ich práce. Je vhodné, aby sa analytické inštitúcie otvorene vyjadrili alebo urobili kroky k ochrane týchto hodnôt, alebo by mali obmedziť svoju činnosť len na výskum a analýzu? Dá sa spojiť dôveryhodnosť think tankov ako objektívnych zdrojov informácií s tým, aby pôsobili ako watchdog organizácie, angažovali sa v obhajobe hodnôt a noriem, strategických súdnych sporoch, protestoch a inej politickej činnosti? Niektorí odborníci boli prekvapení, keď zistili, že ich role sa vyvíjajú a na základe ich vlastných rozhodnutí sa z analytikov stávajú bojovníci za slobodu. Napriek ďalším výzvam, ktoré watchdog rola prináša pre analytickú činnosť organizácií, niektoré PTT si uvedomujú, že spájanie rolí je nevyhnutné. V skutočnosti sa PTT, ako spomíname medzi osvedčenými postupmi, momentálne zapájajú do rôznych aktivít, ktoré dopĺňajú ich analytickú prácu. Vďaka tomu sme boli schopní vytvoriť spoločný zoznam zistení a odporúčaní, ktorých interpretácia a aplikácia bude závisieť od situácie v danej krajine.

Právnické think tanky (PTT) definujeme podľa dvoch kritérií: buď podľa záujmu (právne otázky ako legislatíva, súdnictvo atď.) alebo podľa metódy prístupu k riešeniu verejných a spoločenských problémov (používanie právnych nástrojov).

Zistenia

- V regióne existujú historické aj súčasné príklady PTT vstupujúcich do verejnej diskusie, tvorby verejných politík a legislatívy s cennými príspevkami. Ich vstup zahŕňa nezávislé, interdisciplinárne analýzy a spätnú väzbu, ktorá obohacuje verejnú diskusiu a robí proces riadenia participatívnejším.
- Účasť think tankov vo verejnom diskurze si vyžaduje otvorenosť a budovanie kapacít na strane PTT aj na strane vlád. PTT musia vytvárať kvalitné analýzy a vlády by mali uznať, že nielen vlastný výskum je dôležitý, ale taktiež aj externá expertíza.
- V regióne sa vzťahy medzi PTT a vládami veľmi líšia, nájdeme tu príklady kooperácie (pozri nižšie Osvedčené postupy) ako aj systematický nesúlad.
- Vlády nemajú vždy záujem využiť potenciál think tankov.
- Stáva sa, že legislatíva je pripravená na základe intuitívnych, nepodložených údajov. Legislatívny proces je rýchly a vylučuje verejné konzultácie. Nezávislé analýzy a komentáre, ktoré by mohli predstavovať prekážky pre politický proces, nie sú vítané.
- V poslednej dobe sa niektoré vlády v regióne a ich spojenci (napr. médiá) začali zapájať do politických útokov proti organizáciám občianskej spoločnosti vrátane PTT a ich zamestnancov.
- Veľká časť PTT v regióne sa zameriava na inú aktivitu ako na tvorbu poznatkov. Mnohé organizácie majú aj iné aktivity: advokáciu, riešenie precedenčných káuz, watchdog.
- V prípadoch, kedy PTT vnímajú politiky vlád ako ohrozenie základných hodnôt, akými sú právny štát a ľudské práva, niektoré zintenzívnia svoje úsilie obhajovať svoje témy. Kombinujú tradičnú prácu think tankov s aktivizmom (zahŕňajúc aktivizmus politický). Pre think tanky to predstavuje riziko straty nestrannosti, resp. riziko byť takto označovanými.
- Aj napriek chýbajúcemu vplyvu na vládu, jej rozhodnutia, alebo čeliac nepriateľskému prostrediu má zmysel zaznamenávať politickú a právnu históriu: zhromaždiť a analyzovať dáta, príbehy alebo iné údaje.
- Berúc do úvahy množstvo a sofistikovanosť legislatívnej a politickej práce, existuje len málo programov financovania určeného k inštitucionálnej

podpore a nezávislému výskumu politík z verejných zdrojov.

- Konflikt s vládou zužuje rozsah financovania z verejných zdrojov dostupného pre think tanky a rozsah ich činností. Politické útoky rozširujúce sa smerom k donorum robia financovanie ešte problematickejším.
- PTT sa snažia o diverzifikáciu zdrojov financovania. Existujúce rôzne stratégie zahŕňajúce crowdfunding, podnikateľskú činnosť, kooperáciu s advokátskymi a právnickými firmami, právnickými vydavateľstvami, zamestnávateľskými a odborovými zväzmi.

VÝZVA 1

Ako vyriešiť túto dilemu?

Odborník vs bojovník za slobodu

Jedna vec je, keď skupina právnych expertov skúma optimálny počet asistentov na jedného sudcu, a zase niečo úplne iné je rokovať o návrhu vlády na vyhodenie, zo dňa na deň, všetkých sudcov Najvyššieho súdu. Oba problémy si vyžadujú kompetentnú, objektívnu analýzu. Spomínaný druhý bod je natoľko dôležitý a riešenie natoľko kontroverzné, že zamestnanci think tankov pokladajú za profesionálnu a morálnu povinnosť ísť nad rámec výskumu – odborníci sa stávajú "bojovníkmi za slobodu".

Odporúčania pre právnické think tanky

- Spolupráca s inštitúciami môže zahŕňať nielen výskum, analýzu, tvorbu správ a ich šírenie, ale tiež iné formy dialógu, najmä účasť v radách, tímoch a poradných skupinách (v závislosti od miestnej situácie a tradície).
- Aby ich práca bola vnímaná ako kvalitná a dôveryhodná, PTT musia venovať pozornosť tvorbe analýz, ktoré zachytávajú celé spektrum relevantných uhlov pohľadu a argumentov. Okrem prejavov dôvery v demokratické hodnoty a ľudské práva musí byť vyvíjaný tlak aj na udržiavanie dôveryhodnosti objektívneho zdroja informácií.
- Silou PTT by mal byť interdisciplinárny prístup, kombinovaním právnych prvkov s ekonomickými, sociologickými, psychologickými, politickými a inými uhlami pohľadu. Think tanky sú schopné presadzovať interdisciplinárny prístup.

- Ak sa think tank (TT) rozhodne zostať nezávislým, potrebuje si dohodnúť striktné pravidlá možnej spolupráce s politikmi (napr. podpora strany, vystupovanie v mene strany, príprava časti politického programu a pod.).
- Spoločenské vnímanie je pre rozhodujúcich politických činiteľov dôležité (napr. v prieskumoch). Pre think tanky je užitočné, aby si identifikovali svoje cieľové publikum. Ak organizácii záleží na vplyve na tvorbu politiky, mala by zväžiť možnosť hovoriť priamo s verejnosťou a médiami, nielen k politickým predstaviteľom. Think tanky musia v takejto komunikácii vysvetliť odborné stanoviská laickej verejnosti. Pre túto náročnú úlohu môžu prísť na rad informačné technológie s vizuálnymi a sociálnymi nástrojmi.
- TT by mali spolupracovať s akademickou obcou a pôsobiť ako spojenie medzi akademickou obcou a politickými činiteľmi. Napríklad, TT môžu naformulovať politické odporúčania na báze vedeckej práce, alebo slúžiť ako kontaktné miesto. Na tento účel by TT mali sledovať súčasnú vedeckú prácu akademicko-jej obce. Taktiež je dôležité, aby inšpirovali akademickú obec k tomu, aby sa pozreli na otázky, ktoré majú pre politickú činnosť praktický rozmer.
- PTT by mohli pomôcť pri zachovávaní inštitucionálnej pamäte (niečo, čo verejným inštitúciám často chýba; napríklad zmeny v legislatíve sú často robené bez zohľadnenia už existujúcich dát). TT môžu vytvoriť online knižnice alebo databázy zamerané na konkrétne témy.
- Ukázalo sa, že PTT sú efektívnejšie, ak pracujú spoločne. Partnerstvá a koalície PTT umožňujú rozšíriť zdroje, zlepšovať kvalitu, zvyšovať viditeľnosť a vplyv. V prípade útokov sú organizácie, ktoré spolupracujú, silnejšie.
- PTT môžu hľadať „ne-krehké“ riešenia. Napríklad, politický tlak na organizácie občianskej spoločnosti (OOS) môže spôsobiť, že sa budú chcieť zapojiť externí odborníci a ponúknu prácu pro bono.
- OOS môžu profitovať z členských poplatkov. Americká asociácia občianskych slobôd (ACLU) má vyše 1 milióna členov. Vysoké príjmy z poplatkov im umožňujú vysoký stupeň nezávislosti. Podľa nášho názoru by bolo dosť nezvyčajné, aby organizácia odborníkov, ako PTT, dosiahla takéto vysoké členstvo. Je pravdepodobnejšie očakávať poplatok za členstvo v organizáciách, ktoré kombinujú aktivistickú a analytickú úlohu.

Odporúčania pre vlády

- Vlády by mali zaistiť účasť verejnosti na politike a rozhodovaní, viesť vecný dialóg s nezávislými inštitúciami (napr. vopred prezentovať rámce pre verejné politiky, ponúknuť návrhy právnych predpisov na konzultácie, do poradných tímov prizvať odborníkov s rôznych pracovísk, organizovať verejné prerokovania).
- Pre vládu je užitočné zriadiť interné think tanky. Takéto think tanky môžu slúžiť ako komunikačný kanál s externými, nezávislými think tankami. Vládni odborníci môžu počas komunikácie s externými odborníkmi slúžiť ako „tlmočníci“ pre politikov a vládných úradníkov.
- Interné think tanky sú užitočné pre verejnú diskusiu len v prípade, ak je zabezpečená ich profesionálna nezávislosť, nie sú to „pseudo think tanky“, ktoré slúžia len na obhájenie a podporu vládných politík, neredukujú zodpovednosť vlády a pracujú v rámci protikorupčných politík.
- Inštitúcie by mali byť otvorené nezávislému hodnoteniu a posúdeniu vplyvu ich konania a politik ex post. Mali by poskytovať finančné prostriedky pre externé analýzy a výskum.
- „Otvorené vládnutie“ by malo zverejňovať dôležité verejné informácie a zabezpečiť k nim voľný prístup.
- Inštitúcie by mali analyzovať a adresovať produkty predložené PTT. Kvalitná práca PTT vyžaduje zásadnú reakciu (komentáre a argumenty) k analýze a odporúčaniam vypracovanými nezávislými expertmi.
- Vlády by mali zväžiť ich stratégiu a spoluprácu s PTT. Dobrými príkladmi sú pravidelné (napr. výročné) stretnutia s OOS a rozvíjanie programu spolupráce s OOS.
- Vlády by mali implementovať odporúčania medzinárodných orgánov a organizácií týkajúcich sa účasti reprezentantov občianskej spoločnosti vo vláde. Napríklad „Minimálne štandardy na mimosúdnych členov sudcov v oblasti súdnej správy“ (2016), vypracovanej Európskou sieťou súdnych rád (encj.eu) poskytujú participáciu v orgánoch zodpovedných za vymenovanie a povýšenie sudcov, spracovanie sťažností a disciplinárne konania. Odborníci PTT sa môžu stať prirodzenými kandidátmi pre takéto úlohy.
- Existujú oblasti politiky, kde je pre nedostatok priamych interakcií s niektorými zainteresovanými stranami (napr. pacienti, obeť trestných činov, nájomcov a pod.) pre vládu ťažké nadobudnúť poznatky. Pre vládu by mohlo byť užitočné pracovať s PTT, ktoré sú špecializované a môžu konať ako sprostredkovatelia.

Odporúčania pre donorov

- Grantové programy, špeciálne pre think tanky, zahŕňajúc PTT, môžu zabezpečiť stabilitu a kvalitu spoločensky dôležitej práce. Odporúčame vypracovať programy financovania na základe identifikácie špeciálnych potrieb individuálnej krajiny (napr. súdnictvo, ľudské práva, tvorba práva, prístup k informáciám). Dobrým príkladom je Think Tank Fund, ktorý bol niekoľko rokov aktívny v rámci medzinárodnej Open Society Foundations.
- V prepojenom svete si analýza politik a právna analýza vyžadujú, aby PTT vnímali pri riešení lokálnych tém aj medzinárodný kontext. Toto stimuluje cezhraničnú výmenu nápadov a prispieva k spoločným hodnotám. Podpora PTT, ktoré pracujú na lokálnej úrovni môže spadať do poslania niektorých medzinárodných orgánov alebo programov: Európska komisia, grantové programy EEA/Nórska a pod.
- Aby mohli PTT budovať výskumné a advokačné programy, robiť strategické rozhodnutia a zároveň reagovať na ad hoc potreby, potrebujú dlhodobé financovanie. V prípade think tankov je kľúčové pracovať na jednej téme počas dlhšieho časového obdobia (väčšinou minimálne na 2 roky), než vypracovať jednu štúdiu alebo správu.

VÝZVA 2

Ako vyriešiť túto dilemu?

Grantové vs financovanie zamerané na problém

Pre mnohé think tanky v regióne je ťažké získať finančné prostriedky pre ich preferované a spoločensky relevantné oblasti výskumu. Kvôli prežitiu sa niektoré organizácie zavazujú k projektom, len kvôli tomu, aby získali peniaze, čo nevyhnutne znižuje ich sústredenie sa na ich kľúčovú úlohu.

- Keďže sa PTT spoliehajú na odborníkov, zamestnanecké výdavky môžu byť vyššie ako v iných OOS.
- Donori by nemali vyžadovať implementáciu PTT odporúčaní a riešení, pretože implementácia závisí od politickej situácie. Vyhodnotenie projektu by malo determinovať kvalitu práce a produktov. Aj keby neboli implementované naraz, kvalitná analýza sa môže v budúcnosti zísť.
- Vzhľadom na momentálne výzvy v niektorých krajinách v regióne, akými je očierňujúca komunikácia a politicky motivované útoky na TT a ich zamestnancov, organizácie by si mali zabezpečiť financovanie a vybudovať zručnosti najmä v konfliktovom/krízovom manažmente (konkrétne, komunikácie s verejnosťou); taktiež by potrebovali zdroje na právne poplatky a súdne poplatky.

Osvedčené postupy

Právnické think tanky (PTT), organizácie občianskej spoločnosti (OOS) v regióne strednej a východnej Európe nadobudli po rokoch skúsenosti aj v oblasti interakcie s vládami. Nižšie uvádzame niektoré osvedčené príklady a postupy z praxe založené na odporúčaní národných odborníkov. Pre viac informácií si prosím pozrite komparatívnu správu a správy jednotlivých krajín.

PTT a vlády – Budovanie kapacít

V Moldavsku, Rada neziskových organizácií (consiliulong.md) organizuje v spolupráci s parlamentom **výročnú konferenciu o spolupráci medzi verejnou správou a občianskou spoločnosťou**. V roku 2016 sa zamerala na mechanizmy spolupráce medzi parlamentom, vládou a občianskou spoločnosťou a na transparentnosť pri rozhodovaní (to viedlo k zmene Vládneho nariadenia o transparentnosti).

V roku 2015 museli poľské ministerstvá predložiť **návrh spolupráce s OOS**, pričom išlo o proces, v ktorom zohrali úlohu PTT. Ministerstvo spravodlivosti pripravilo takýto program pre rezort súdnictva. Program predpokladal spoluprácu, dokonca vo forme dotácií a spolufinancovania, avšak kvôli zmene vlády sa proces zastavil. Poľské TT sa už niekoľko rokov zameriavali na zákonodarný proces a presadzovanie zmien, ktoré by ho mohli spraviť transparentnejším, založeným na dátach a otvorených konzultáciách.

Občianske legislatívne fórum, pridružené k Nadácii Štefana Báthoryho (SBF) je príkladom spolupráce TT a OOS lídrov, výskumníkov a reprezentantov podnikateľskej sféry. Od roku 2009 Fórum monitorovalo a posudzovalo legislatívny proces a presadzovalo jeho zlepšenia. INPRIS spolu s Národnou školou pre súdnictvo a prokuratúru uskutočnil výskum a zorganizoval konferenciu o spolupráci, komunikácii a interakciách TT so súdnictvom. Podobný projekt, financovaný Medzinárodným vyšehradským fondom, umožňoval zdieľať tieto skúsenosti medzi PTT zo šiestich krajín (viac informácií na inpris.pl).

V sektore zdravotníctva ponúka na Slovensku od roku 2011 Stredoeurópsky inštitút pre zdravotnú politiku (hpi.sk) **pravidelný legislatívny seminár**. Tento seminár sa zameriava na legislatívne zmeny, spája ekonómov a profesionálov z poisťovacích a farmaceutických firiem, úrady, banky, investorov, poskytovateľov, nemocnice, doktorov a ostatných aktérov.

Na Ukrajine zohrali TT a OOS významnú úlohu pri rozvoji **Národnej stratégie ľudských práv**, podpísanej prezidentom v roku 2015 (na 5 rokov). OOS pripravili návrh strategického dokumentu a národného akčného plánu, pričom vláda následne prijala akčný plán s jasným zoznamom úloh vyplývajúcich z týchto dokumentov.

Newsletter a sociálne médiá

Newsletter je tradičným nástrojom na informovanie verejnosti o aktivitách dôležitom vývoji v oblasti TT. Moldavské centrum právnych zdrojov (crjm.org) napríklad prekladá svoj newsletter do niekoľkých jazykov, vrátane anglického jazyka.

Sociálne médiá používajú PTT pri ich osvetových aktivitách, niektoré organizácie používajú sociálne médiá ako edukačnú pomôcku – napr. AMO (amo.cz) sa v Čechách zameriava na medzinárodné právo a medzinárodné vzťahy, alebo iniciatíva právnikov **Slobodné súdy** (*Wolne Sądy*) v Poľsku, v rámci ktorej právnici, novinári, umelci a ďalší odborníci vysvetľujú dôležitosť nezávislého súdnictva v krátkych videách na sociálnych sieťach.

Infografiky, digitálny dizajn

Vizuálne zobrazenie informácií je rozvíjajúcim sa trendom pre TT. Napríklad v Poľsku bol INPRIS medzi OOS, ktoré viedli **spoluprácu medzi právnikmi a vizuálnymi umelcami**. INPRIS zorganizoval interdisciplinárne workshopy o používaní infografík a navrhol infografiky súvisiace napríklad s Ústavným tribunálom, Chartou základných práv Európskej únie, a ďalších.

V Moldavsku napríklad organizácia Expert-Group prevádzkuje web stránku **BudgetStories.md**, ktorá obsahuje infografiky a interaktívne aplikácie, ktorých **cieľom je sprehľadniť verejné výdavky** v rôznych sektoroch, pričom analýzy zobrazuje v zrozumiteľnej a prístupnej vizuálnej forme. To pomáha občanom porozumieť fungovaniu verejných financií a pochopiť ich dopad na ich každodenný život.

V rámci projektu **Reforms Speedometer Platform** ukrajinského Centra politiky a právnej reformy (podporovanej EÚ, eu.pravo.org.ua), používajú experti algoritmy na posúdenie vývoja v troch oblastiach: ústava, súdnictvo a prokuratúra. Šípka „rýchloметра“ zobrazuje skóre týkajúce sa implementácie európskych noriem a odporúčaní v danom momente na Ukrajine (v júni 2017: 43 zo 100).

Partnerstvá a budovanie koalícií

Väčšina osvedčených postupov maďarských PTT popísaných v tomto texte bola zrealizovaná koalíciami organizácií.

V Čechách bolo ČOSIV (**Česká odborná spoločnosť pre inkluzívne vzdelávanie**) vytvorená ako zastrešujúca organizácia na podporu vplyvu jednotlivých TT a ich spoločné úsilie vyústilo do zmeny zákona.

V Poľsku zase koalícia viacerých TT, zahŕňajúc HFHR (Helsinská nadácia pre ľudské práva), ISP (Inštitút verejných otázok), FUPP (Nadácia právnej kliniky) a INPRIS, uskutočňuje výskum a už roky obhajuje zriadenie **mimosúdneho právneho poradenstva** (ktoré bolo napokon zavedené v 2016). PTPA (Poľská spoločnosť antidiskriminačného práva, ptpa.org.pl) vedie **Koalíciu rovnakých príležitostí** tvorenú viac ako 70 organizáciami venujúcimi sa účasti na legislatívnom procese a advokácii v oblasti zákazu diskriminácie. **Nadácia univerzitnej právnej poradne** (fupp.org.pl) je sieť a zastrešujúca organizácia, ktorá uskutočňuje výskum a obhajuje vznik právnych kliník na právnických školách.

Dobrým príkladom spoločnej snahy z Moldavska bola verejná **Výzva pre prezidenta** nevyhlasovať zákon o ombudsmanovi prijatý parlamentom. Výsledkom toho sa zákon vrátil do parlamentu, ktorý následne urobil dôležité zmeny a doplnenia. Ďalšia koalícia **Život bez násilia** aktívne podporovala zmenu zákona o domácom násilí. Nové ustanovenia, ktoré vstúpili do platnosti v roku 2017 zabezpečujú pre obeť násilia dodatočné ochranné mechanizmy.

Na Ukrajine je budovanie koalícií bežné. Vytvorenie mimovládnej **Kancelárie ukrajinských analytických centier v Bruseli** (ukraine-office.eu) bolo odpoveďou komunity expertov na potrebu zvýšenia vplyvu v rámci európskej integračnej politiky Ukrajiny a politiky EÚ voči Ukrajine. V roku 2013 vytvorilo kanceláriu deväť ukrajinských organizácií, pričom momentálne Kancelária reprezentuje a združuje 21 organizácií a organizuje výročný **Brussels UkraineLab**. Platforma **Agenda ľudských práv** (humanrightsagenda.org.ua) je neformálnou koalíciou organizácií zameraných na monitorovanie, analyzovanie a rozvoj právnych predpisov v súlade s medzinárodnými normami v oblasti ľudských práv. **Reanimation Package of Reforms** (RPR) je koalícia 80 organizácií a 22 expertných skupín, ktoré spojili svoje úsilie, aby uľahčili prijatie kľúčových reforiem (podieľajú sa na tvorbe zákonov a monitorujú implementáciu).

Spoločné úsilie v časoch krízy

Kríza liberálnej demokracie a právneho štátu, ako aj útoky na organizácie občianskej spoločnosti viedli v niektorých krajinách regiónu k ich **k zjednoteniu sa, obrane a protiakcii**.

Maďarský helsinský výbor (HHC), EKIT (Eötvös Károly Policy Institute) a Maďarský zväz pre občianske slobody (HCLU) vytvorili **Platformu obhajcov právneho štátu** zameranú na ústavnoprávne otázky. Táto spolupráca – spolu s ďalšími OOS – im umožnila komplexne analyzovať verejnú politiku v danej oblasti. Platforma prehodnotila a verejne diskutovala o zmenách ústavného systému vládou a v spoločných stanoviskách poskytovala kritickú spätnú väzbu (vrátane otvorených listov medzinárodným inštitúciám), rovnako ako aj zverejňovala informačné materiály, napríklad o sudcoch, právach opozičných strán, ústavnom súde, alebo nezávislosti Úradu na ochranu osobných údajov.

Nedávne kroky poľskej vlády smerom k eliminovaniu právneho štátu viedli k zriadeniu **Občianskeho observatória demokracie** (citizensobservatory.pl), čo bola iniciatíva viacerých TT. Táto platforma presadzuje transparentnosť a vykázateľnosť verejnej správy, právny štát a ochranu ľudských práv. Monitoruje legislatívu a zverejňuje stanoviská k zákonom týkajúcich sa občianskych práv a slobôd, právneho štátu a politického systému (vypracované TT, OOS, akademickou obcou, právnikmi a ďalšími expertmi). V roku 2017, po útokoch na OOS ako aj po ohlásení budúcich právnych zmien zameraných proti občianskej spoločnosti, sa začala stretávať oveľa väčšia **skupina TT a OOS** (okolo 40) so zámerom vypracovať novú stratégiu pozitívnej osvetovej činnosti a sebaobrany. Počas útoku na nezávislosť Ústavného súdu bol v roku 2015 SBF vytvorený **Tím právnych expertov**, ktorého poslaním je vyhodnotiť zákony navrhované vládou v oblasti politického systému. Tím posúdi ich ústavnosť a súlad s medzinárodnými štandardmi a princípmi právneho štátu.

Skupina moldavských TT a OOS publikuje **spoločné vyhlásenia** (dostupných na crjm.org): O zhoršujúcom sa prostredí pre občiansku spoločnosť a masmédiá v Moldavskej republike (marec 2017) a Útok na organizácie občianskej spoločnosti kvôli tomu, že sa postavili proti zmene volebného systému je neprípustný a znižuje dôveru v štátne inštitúcie (máj 2017).

Slovenským príkladom je koalícia organizácií vedených Transparency International Slovensko (TIS) v rokoch 2014–2015, ktoré zrealizovali **Kampaň za zachovanie silného infozákona** a bojovali proti pozmeňujúcim a doplňujúcim návrhom, ktoré by infozákon oslabili. Analyzovali možný dopad týchto návrhov, vykonali verejný prieskum, prezentovali ich stanovisko v rámci legislatívneho procesu a viedli verejnú kampaň.

Štrngám za zmenu je iniciatívou slovenských organizácií VIA IURIS, SGI, Nadácia Pontis a do marca 2016 aj Nadácie Zastavme korupciu, ktorá vznikla ako reakcia na fenomén “únos štátu”, kedy reálnu moc drží v rukách skupina vplyvných podnikateľov, ktorí ovplyvňujú rozhodovanie politikov, čo vyúsťuje do korupcie a oslabovania právneho štátu. Cieľom bolo prijatie konkrétnych opatrení v oblasti polície, prokuratúry, súdov, Najvyššieho kontrolného úradu a ďalších oblastí. Rokovania s politickými stranami sa uskutočnili pred parlamentnými voľbami v roku 2016, pričom jedna z aktuálnych koalíčných strán sa zaviazala presadiť navrhované opatrenia. Zmeny týkajúce sa súdnictva boli prijaté v roku 2017.

Medzinárodné štandardy, organizácie a nástroje

PTT sa snažia podnieť alebo iniciovať aktivity medzinárodných inštitúcií a poskytnúť im informácie zo svojich krajín, napríklad vo forme **tieňových správ, podávaním sťažností a strategickou litigáciou**. Výsledky tejto práce, akými sú rozsudky medzinárodných súdov alebo odporúčania medzinárodných organizácií, TT začleňujú do svojich národných stratégií.

V Čechách beží **projekt inkluzívneho vzdelávania** realizovaný Ligou za ľudské práva, ktorý vznikol ako reakcia na rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva (ECtHR) vo veci D.H. a iní verzus Česká republika. Rozsudok potvrdil, že sú to práve rómske deti, ktoré sú v špeciálnych školách nadmerne zastúpené. Prípád tak otvoril dvere pre prácu v inkluzívnom vzdelávaní a bol prijatý aj nový školský zákon.

Maďarskí členovia think tanku EKINT podali sťažnosť na ECtHR (Szabó a Vissy v. Maďarsko). Súd rozhodol, že **nariadenie o tajnom sledovaní** založenom na ministerskej vyhláške porušuje právo na rešpektovanie súkromného a rodinného života. Nariadenie, ktoré je stále v platnosti, dovoľuje ministerstvu spravodlivosti vykonávať prostredníctvom Protiteroristického centra tajné sledovanie kohokoľvek, bez akejkolvek súdnej ochrany.

V Moldavsku sa TT taktiež zapojili **do konania pred Výborom ministrov Rady Európy**, ktorý monitoruje výkon rozsudkov ECtHR, pomocou predkladania pripomienok na implementáciu individuálnych aj všeobecných opatrení prijatých štátom.

Spoločenská kontrola: transparentnosť, právo na informácie a otvorené vládnutie?

Červené vlajky (redflags.eu) je projektom K-Monitor, PetaByte a TIH (Transparency International Maďarsko) s podporou EÚ, ktorého cieľom je zvýšiť transparentnosť verejného obstarávania v Maďarsku a bojovať proti korupcii. Projekt môže slúžiť ako príklad využívania **inovatívnych technických riešení**. Interaktívny nástroj umožňuje **monitorovanie výberového procesu a jeho implementácie za účelom poukázania na nebezpečenstvo korupcie**. Nástroj automaticky overuje dokumenty elektronických médií a s pomocou algoritmov označí rizikové obstarávania. Aj keď to neznamena, že tieto rizikové obstarávania sú automaticky skorumpované, označené dokumenty stoja za preverenie. Užívatelia sa môžu prihlásiť na odber a dostávajú tak upozornenia, akonáhle sa zverejnia rizikové obstarávania. **KiMitTud** (Kto vie čo) je **Platforma žiadostí o slobodu informácií** prevádzkovaná Átlátszó.hu (kimittud.org). Ide o online nástroj na získavanie informácií od vládnych orgánov, agentúr a štátom vlastnených podnikov. Občania môžu tento nástroj použiť na získanie ďalších informácií. Žiadosti a odpovede sú zverejňované na webovej stránke. Od roku 2012 médiá, občania a politické strany vyplnili viac ako 9 500 žiadostí o prístupnosť informácií. Experti v KiMitTud sú v úzkom kontakte s právnymi zástupcami štátnych inštitúcií zodpovednými za správu žiadostí o prístupnosť informácií. Túto neformálnu sieť využívajú na podporu profesionálneho dialógu pomocou workshopov a iných podujatí.

VÝZVA 3

Ako vyriešiť túto dilemu?

Debatné komentáre vs absencia v diskusií

Rýchle tempo meniacej sa legislatívy privádza think tanky do bodu, v ktorom už nemajú dostatok času na analýzu. Stáva sa, že dôležité zákony sú prijímané len v priebehu pár dní. Organizácia stojí pred dôležitým rozhodnutím, či ostávať potichu alebo sa zapojiť do zúfalej práce s neuspokojivou kvalitou a možnosťou, že výsledok bude nepoužiteľný. Alebo ešte horšie, diskusia prebieha len formálne a je použitá len na legitimizáciu už rozhodnutých zákonov.

Poľské TT, ktoré sa venujú **prístupu k informáciám a otvorenému vládnutiu** sú napríklad Sieť občianskych watchdogov (siecobywatelska.pl) a Nadácia e-Państwo (epf.org.pl). Zhromažďujú a uverejňujú rôzne typy dát, napríklad dokumenty z legislatívneho procesu, rozhodnutia, verejné registre, atď.

Vymenovanie kandidátov do verejných funkcií, volebné právo

V Poľsku niektoré TT (INPRIS, HFHR, ICJ) zriadili **Citizens Watch of Appointment to Important Positions** (inpris.pl/wazne/omx-monitoring/). Od roku 2006 je ich snahou zastrešovať menovanie sudcov Ústavného súdu, Komiséra pre ľudské práva, Inšpektora pre ochranu osobných údajov a Generálneho prokurátora. Nedávno sa iné organizácie (koordinované SBF) rozhodli zastrešiť vymenovanie do Výboru pre menovú politiku, Národnej rady pre vysielanie, Národnej mediálnej rady a Inštitútu národnej pamäte. TT tvrdia, že voľby do kľúčových pozícií by sa nemali realizovať bez občianskej kontroly a verejnosť by mala byť oboznámená s kvalifikáciou kandidátov. TT uskutočňujú rôzne aktivity, aby boli volebné procesy férové a transparentné: nezávislý výskum, zber a zverejňovanie dát o kandidátoch, verejné debaty (vypočutia) s kandidátmi, monitorovanie oficiálnych rokovaní a pod.

Slovenské PTT sa **zamerali na monitorovanie postupov pri vymenovávaní sudcov**. V roku 2011 VIA IURIS, SGI a PDCS spustili projekt Okná do súdnictva. Organizácie monitorovali súdnictvo z hľadiska legislatívy a praxe: systém a transparentnosť výberu sudcov, zloženie a kritériá pre rozhodovanie výberových komisií, kritériá výberu, príbuzenské vzťahy kandidátov a pod. V roku 2015 boli výsledky prediskutované so širšou skupinou odborníkov, sudcov a Ministerstvom spravodlivosti SR na konferencii **Prístup k spravodlivosti: Bariéry a východiská**. V priebehu nasledujúcich rokov boli prijaté mnohé odporúčania týkajúce sa transparentnosti, objektivity, presnosť kritérií na vymenovanie, boli štandardizované hodnotiace hárky, zloženie výberových komisií, atď.

Ukrajinské TT majú unikátnu príležitosť zapojiť sa do procesov, keďže súdny systém prešiel v poslednej dobe veľkými zmenami. Jedným z najvýznamnejších úspechov PTT je, že prispeli k prijatiu **Zákona o súdnictve a statusu sudcov**, ktorým zaviedli Komisiu vysokej kvalifikácie sudcov Ukrajiny a Radu verejnej bezúhonnosti.

V Maďarsku dokázali PTT úspešne presvedčiť vládu, aby **kandidátov do ECtHR nominovala transparentne**. Vláda tajne vybrala a predložila Rade Európy tri osoby. Po proteste viacerých TT, v septembri 2016, sa vláda rozhodla stiahnuť svoj zoznam a na túto pozíciu zverejnila otvorenú výzvu. Organizácie oslovili kandidátov, aby zverejnili žiadosti na platforme <http://emberijogibiro.hu>.

Aktivity PTT taktiež zahŕňajú volebné právo. V roku 2013 päť maďarských TT iniciovalo doplnenie volebného práva, aby sa **odstránili všetky medzery**, ktoré nechávali priestor na volebný podvod. Vláda zapracovala väčšinu navrhovaných zmien. V Poľsku TT monitorujú volebné právo, vykonávajú prieskumy alebo spúšťajú kampane,

ktoré povzbudzujú občanov k účasti na voľbách – **Tvoj hlas, tvoja voľba** (glosuj.org.pl).

Financovanie

Populárnymi sa stávajú **crowdfundingové kampane**. Pre TT, ktoré čelia útokom a škrtom verejného financovania alebo medzinárodného financovania, môže byť toto jedinou šancou na prežitie. Crowdfunding zvyšuje nezávislosť TT a mobilizuje občiansku spoločnosť.

V Čechách boli spustené **úspešné kampane** na zabezpečenie financovania strategických súdnych sporov, advokáciu alebo podporu organizácií (napr. Evropské hodnoty). V Poľsku takto Občianska sieť

watchdogov zbiera peniaze na projekty týkajúce sa prístupu k informáciám, HFHR vyzbieral peniaze na "Manuál pre whistleblowerov", Court-Watch Poľsko získali peniaze na výrobu vzdelávacej stolovej hry o práve "Prawopolis".

Je diskutabilné, či **budovanie koalícií** think tankami (ktoré si občas konkurujú) pomáha pri zabezpečovaní financovania, ktoré inak organizácie väčšinou získavajú individuálne. Na druhej strane sú tu donori a programy, ktoré vyžadujú alebo podporujú koalície; toto by mohlo byť **d'alšou možnosťou financovania**. Napr. Medzinárodný vyšehradský fond podporuje medzinárodnú spoluprácu umožňujúcu výmenu nápadov; to isté môžeme konštatovať o projektoch financovaných EÚ.

- **Visegrad Fund** Tento dokument bol pripravený v rámci projektu „Právne think tanky a vláda – Budovanie kapacít“ podporený Medzinárodným vyšehradským fondom (visegradfund.org).

Projekt realizovali think tanky zo 6 krajín, pričom tento dokument je vytvorený zo správ jednotlivých krajín vypracovaných národnými odborníkmi na základe nereprezentatívnych vzoriek a kvalitatívnej analýzy dotazníkov, rozhovorov, teoretického výskumu a diskusie počas semináru vo Varšave v marci 2017.

Partneri Projektu

Liga ľudských práv, Česká republika (llp.cz)

Eötvös Károly Inštitút verejnej politiky, Maďarsko (ekint.org)

Legal Resources Centre, Moldavsko (crjm.org)

INPRIS, Poľsko (inpris.pl)

VIA IURIS, Slovenská republika (viaiuris.sk)

Centrum pre politické a právne reformy, Ukrajina (pravo.org.ua)

VIA IURIS

VIA IURIS bola založená v roku 1993 ako organizácia občianskej spoločnosti, ktorá je mimovládna, nezisková a nezávislá. Ako odborná právna organizácia využíva právo ako nástroj spravodlivosti. Prináša systémové riešenia a podporuje rovnaké uplatňovanie práva pre všetkých.

Jej poslaním je podporovať účinnú účasť verejnosti na rozhodovaní a tvorbe verejnej politiky, systémových opatrení na posilnenie nezávislosti súdov, prokuratúry a polície.

Na napĺňanie svojho poslania používa najmä právne nástroje. Vedie spory v precedenčných kauzách v oblasti práva verejného záujmu, navrhuje a obhajuje vylepšené právne predpisy, občanom zabezpečuje právnu pomoc, pripravuje právne analýzy a organizuje medzinárodné konferencie.